

художника на тщательную проработку всех элементов, так что его работа над декорациями иногда приближалась к серьезному научно-исследовательскому труду. В данном спектакле Эльчин Асланов-художник, вдохновенный поэт, наделенный тонким колористическим даром и изящным мастерством рисовальщика, вплотную соприкоснулся, фактически – слился с Эльчином Аслановым – ученым, скрупулезно, в мельчайших деталях и нюансах изучающим традиционную культуру Средневекового Востока, и особенно – искусство миниатюры. Эльчин Асланов работал в оформлении произведений разного плана и отражающих различные периоды истории. Но всегда он стремился показать динамическое движение и воссоздать ощущение широкого пространства. Большие и малые объемы, все элементы декора он стремился объединять в единый стилистический ансамбль. Главным творческим принципом художника было стремление полностью «раствориться» в спектакле, привести в гармонию звучание всех его элементов, создать определенную атмосферу и поддерживать ее градус на протяжении всей длительности пьесы. В постановках 1980-х годов (например, в спектаклях «Хуршудбану Натаван», И.Эфендиев, режиссер М.Фарзалибеков, 1981, и «Наша удивительная судьба», того же автора и того же режиссера, 1988) художник более рационально подходит к созданию эскизов. Это именно эскизы костюмов – безусловно, интересных графических решений, не лишённые ярких образных характеристик. Несомненно, что Эльчин Асланов – яркий, талантливый мастер оформления сцены, который уже занял свое место в истории азербайджанского театрально-декорационного искусства. Это художник, прекрасно знающий законы драматургии и времени: «Он не любит повторов, не любит навязчивости, не стремится модернизировать свой стиль, а хочет говорить со зрителем языком декорации. А это означает, прежде всего, глубокое изучение драматического произведения и отчетливое видение актера и созданного им образа. И лишь поняв все это, он может, как художник вторгнуться на сцену» [1, с. 57].

Таким образом, к концу 1960-х–началу 1970-х годов азербайджанский драматический театр и азербайджанское театрально-декорационное искусство подошло с несомненным качественным результатам. Налицо – усложнение идейно-эстетических связей формы и содержания, которое определенно являлось следствием каких-то идейных сдвигов, произошедших в общественном сознании. Во всех сферах искусства и культуры этого периода можно было наблюдать кардинальные изменения в понимании таких категорий, как «реализм», «эстетический идеал», «положительный герой», «стиль времени».

Источники и литература:

1. İsgəndərova Z. Rəssamin teatr tərtibatı // “Qobustan”, № 3 / Z. İsgəndərova – Bakı, 1997. – S. 54–57
2. Джафаров Дж. Сочинения. Том 2. / Дж. Джафаров – Баку: Азернешр, 1970
3. Шукюрова С. И. Театрально-декорационное искусство Советского Азербайджана (1946–1985). Автореф. канд. дисс. / С. И. Шукюрова – Тбилиси, 1999

Уварова Т.І.

УДК 168.522

МЕТОДОЛОГІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ

Анотація. Стаття присвячена методологічній проблематиці культурології. В ній аналізуються та узагальнюються основні підходи щодо культурологічного контексту методології; виділяються міждисциплінарність та методологічний плюралізм як специфічний феномен методології культурології. Декларується, що саме вони визначають специфіку методології культурології, сприяють розробці нових методів і підходів, відкривають шляхи для розуміння цілісності культурних явищ.

Ключові слова: культурологія, методологія культурології, методологічний плюралізм, міждисциплінарність.

Аннотация. Статья посвящена методологической проблематике культурологии. В статье анализируются и обобщаются основные подходы культурологического контекста методологии; выделяются междисциплинарность и методологический плюрализм, как специфический феномен методологии культурологии. Декларируется, что именно они определяют специфику методологии культурологии, содействуют разработке новых методов и подходов, открывают пути для понимания целостности культурных явлений.

Ключевые слова: культурология, методология культурологии, методологический плюрализм, междисциплинарность.

Summary. Cultural science is not an invariable science, it is a kind of scientific discipline that does not reach its "theoretical maturity." Thus, cultural science as a young discipline requires clarification of some theoretical positions. The aim of this article is to analyze and summarize the main approaches to the cultural context of methodology, to distinguish interdisciplinarity and methodological pluralism as a specific cultural phenomenon of the methodology of cultural science.

Proceed from the fact that general methodology studies the means and methods of obtaining a new knowledge, as well as the bounds and possibilities of these methods, under the methodology of cultural science we mean the systematic understanding of cultural phenomena, cognitive methods and installations, which are grouped around the concept "culture".

In this article we define that the main problem of methodology is understanding of cultural science as a science. On the one hand it is considered as a metascience, which synthesizes knowledge about the culture that has been formed in other spheres, and thus has its own specifics and methodology. Opposite position is a total rejection of cultural science as a science.

The author follows the third point of view, adhering the position that cultural science can be regarded as an interdisciplinary sphere that has common theory with the sciences, which have knowledges about the various aspects of culture.

In this article it was also declared that interdisciplinary researches in cultural science open the ways for developing of new methods and approaches. A methodological pluralism is regarded as justified usage of different methods, which can be combined with each other on the basis of complementarity.

Interdisciplinarity and methodological pluralism determines the specific methodology of cultural science and opens the ways of finding the lost integrity of the understanding of cultural phenomena.

Keywords: cultural studies, methodology of cultural studies, methodological pluralism, interdisciplinarity.

Актуальність проблеми дослідження. Культурологія, як відомо, не є усталеною наукою, а такою, «що становиться..., далекою від догматизму та канонічності» [7; 9]. Її вигляд як наукової дисципліни не набув «теоретичної зрілості» [10; 135]. Отже, культурологія, будучи молодого дисципліною, потребує уточнення низки теоретичних позицій, а саме такої специфічної проблеми як з'ясування культурологічного контексту методології та розгляду феномену міждисциплінарності та методологічного плюралізму в культурологічних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низку ґрунтовних робіт зарубіжних та вітчизняних вчених присвячено питанням методології культурології: в дослідженнях М.С. Кагана, А.Я. Фліера, Н.І. Ромаха, Т.О. Балакіревої аналізується методологія досліджень культури; виявленням специфіки культурологічного знання та методологічною проблематикою культурології переймалися А.П. Садохін, Т.Грушевицька, Е.Г. Соколов, М.М. Бровко, Б.О.Парахонський; методологічні доміанти сучасної культурології намагався дослідити В.М. Розін; розвиток та становлення методології як системного осмислення феноменів культури відстежував А.П. Могильний; методологічні засади культурології досліджувала Л.В. Стародубцева та ін. Але, незважаючи на ґрунтовні доробки з питань культурології, методологія культурологічних досліджень досі являє собою малодосліджену галузь, до якої звертаються лише окремі вчені, та й то епізодично. На нашу думку, методологічний ракурс культурології у вітчизняній літературі представлений недостатньо вичерпно та систематично, отже існує необхідність кореляції питань, пов'язаних з специфікою методології культурології.

Мета та завдання. Проаналізувати та узагальнити основні підходи щодо культурологічного контексту методології, виділити міждисциплінарність та методологічний плюралізм як специфічний феномен методології культурології.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науці неоднозначно трактується сутність методології культурології, що породжує низку проблем як теоретичного, так і практичного характеру. Ми виходимо з того, що сучасна методологія представляє собою складне та багатовимірне явище. Вона є основоположною частиною будь-якої науки і мета її – виявлення та формулювання закономірностей, а також вивчення засобів і методів отримання нового знання. «Найістотношою умовою отримання нових знань є свідоме застосування науково обґрунтованих методів» [4; 58]. При цьому методологія не зводиться до простої сукупності ні конкретних, ні загальних методів дослідження. Насамперед, вона вивчає «межі та можливості застосування цих методів у процесі осягнення істини» [2; 15].

Культурологія, як і кожна наука, адаптує загальнотеоретичне розуміння методології до свого предмету, спираючись на принцип руху пізнання від загального до конкретного, тобто має загальні й специфічні методи дослідження, прийоми, підходи тощо. Отже, під методологією культурології слід розуміти системне осмислення феноменів культури, «комплекс інтелектуальних моделей, академічних традицій, пізнавальних методів та установок, які групуються навколо концепту «культура» [7; 9]. Незважаючи на те, що формально предметом культурології та основним її поняттям є культура, реальна різноманітність концептуальних моделей культури значно ускладнює узгодження методологічних підходів, сформованих на різних теоретичних засадах, породжує низку проблем як теоретичного, так і практичного характеру.

Проблема методології культурології, на нашу думку, перш за все, криється в самому розумінні культурології як науки. З одного боку її розглядають як метануку, яка синтезує знання про культуру, що сформувалися в інших сферах гуманітаристики – філософії, соціології, історії, релігієзнавстві, мовознавстві, мистецтвознавстві тощо. Культурологія з цієї позиції розуміється як самостійне знання, яке має власну специфіку і методологію. Методологія культурології розглядається в «якості загальної теорії культури, яка базується в своїх узагальненнях та висновках на знання конкретних наук. В цьому випадку вона постає по відношенню до них в якості методологічної основи» [5; 10].

Інша, протилежна позиція полягає в повному запереченні існування культурології як науки. Її називають «доморощеною дисципліною», «модним винаходом», «створеним симулякром», «фетишем, що затишно пристроївся в академічних коридорах» [6; 163]. Відтак із заперечується і методологія науки, що є «фіктивною, примарною». «Декларована принципова «міждисциплінарність – конструювання предметно-методологічної галузі з розрізнених клаптиків – нічого спільного не має з домінантними тенденціями «змішування та перекроювання» традиційного дисциплінарного поля» [6; 185].

Існує і третій варіант позиціонування культурології – вона розглядається як міждисциплінарна сфера, яка має «спільну теорію з науками, що володіють знаннями про ті чи інші аспекти культури, але повністю не співпадає з жодною з них» [7; 15]. «Культурологія – один з найяскравіших прикладів місця зустрічі різних сфер знання, домівка міждисциплінарних та компаративних підходів...» [7; 9].

Міждисциплінарність розуміється як запозичення та перетікання підходів і методів різних дисциплін. Такі підходи притаманні сучасним науковим дослідженням. Вони відображають інтегративні тенденції в розвитку науки. Вивчення за їхньою допомогою об'єктів соціально-економічної природи дає можливість отримати нове знання. Дослідник А. Уйбо вважає міждисциплінарність «іманентною властивістю будь-якої

науки, яка базується, з одного боку, на специфіці об'єкту пізнання, його багаторівневої детермінації, з іншого – на специфіці пізнання об'єкту внаслідок його тимчасової віддаленості» [9; 34].

На сьогодні стало зрозумілим, що універсального методу не існує і кожна достатньо серйозна, принципово нова проблема, з властивою їй специфікою об'єктів дослідження, вимагає особливого методологічного інструментарію. Як результат, формується певна методична багатоманітність, в якій можуть бути виявлені окремі кореляції, інтегруючі тренди [1; 63]. Цей, так званий методологічний плюралізм розуміється як визнання залежності методів пізнання від властивостей, особливостей та завдань суб'єкта, його концептуальних орієнтацій та ракурсів підходу до дійсності. Методологічний плюралізм припускає можливість виправданого використання різноманітних методів, які можуть поєднуватись між собою на засадах доповнюваності.

Дослідник багатовимірної свідомості професор Л. Богата задається питанням: «Чи здатна подібна методологічна еkleктика забезпечити якість результатів підсумкового дослідження?» [1; 26]. Таке питання здається цілком правомірним. У зв'язку з етимологією поняття «плюралізм» (від лат. pluralis – множинний) історично вкарбувалось оманливе розуміння його специфіки. Перш за все треба врахувати, що потенціал принципу плюралізму виявляється у «підкуванні» про якість, а не кількість постульованих ним поглядів, думок або принципів. Іншими словами, від принципу плюралізму слід вимагати програми, яка була б здатна оптимізувати пропонувані альтернативи, а не штучно множити їх до нескінченності. Цілком прикметним є те, що принцип плюралізму спроможний не тільки встановити, а й регулювати існуючу конкуренцію теорій, методів, картин світу, дослідницьких програм, яка не дозволяє пустити хід речей «на самоплин» і, отже, створює підґрунтя для творчих ініціатив. Зазначимо, що негативне ставлення до плюралізму, найчастіше зумовлене тим, що його нерідко ототожнюють з еkleктикою. «Еkleктика – зовні механічне змішання різноманітних принципів – не є, звичайно, гідністю мислення ні у філософії, ні у мистецтві (еkleктика стилів)» [8]. Ототожнення еkleктики з принципом плюралізму нівелює його евристичний потенціал.

Переймаючись даною проблематикою, науковець Л.М. Богата запропонувала методологічний плюралізм розглядати за П. Файєрабендом – не в сенсі «методологічної всеїдності», коли «все згодиться», а в сенсі «методологічного анархізму». «По Файєрабенду, жоден з методів не має права претендувати на особливий методологічний статус. Звідси виникає свобода методологічних виборів» [1; 30]. «В даному випадку, принцип «все згодиться» розглядається як єдиний принцип, що не перешкоджає прогресу» [1; 29].

Зрушення, що відбуваються в науці, тісно пов'язані з усвідомленням вичерпання можливостей методології класичної науки, потенціал якої виявився недостатнім. Тож еволюція науки як особливої галузі людської діяльності можлива в контексті лише плюралістичних традицій. Видається цілком реальним потенціал методологічного плюралізму як рекомендації освоєння дійсності з різних пізнавальних позицій. Методологічний плюралізм передбачає існування конкуруючих теорій, методів, картин світу, дослідницьких програм. Він переростає у принцип розмаїття пізнання, конкурентну демократію, необхідність досягнення спільними зусиллями консенсусу.

Отже, складний об'єкт пізнання та широкі міжпредметні зв'язки з іншими науками, призвели до різноманіття методів, які використовуються для вивчення феномену культури у всіх аспектах. Різні культурологічні ідеї та напрями досліджень перетікають та взаємодоповнюються, змішуються в неймовірних колажах та нашаруваннях – взаємозбагачуються та віддзеркалюються одне в одному. Міждисциплінарність вживається не тільки для позначення простого запозичення методів з інших дисциплін, але і для їх інтеграції на рівні конструювання міждисциплінарних об'єктів, які можна визначити як щось онтологічно самостійне, як деяку існуючу реальність, незалежну від дослідження. Відбувається взаємодія і взаємозбагачення методів. Особливо це актуально в кризових ситуаціях, коли міждисциплінарні зв'язки слугують умовою успішного вирішення низки проблем.

Міждисциплінарні дослідження в культурології відкривають шляхи для розробки нових методів і підходів дозволяють визначити пріоритетні дослідницькі завдання. «Сучасне культурознавство нерідко збагачується за рахунок нових досліджень феномена культури, що конституюються як результат межових проблем, стиків між знаннями про культуру й іншими науками» [3].

Ми погоджуємося з висловленим баченням культурології як міждисциплінарної сфери пізнання з пульсуючим понятійними та когнітивними межами. А це означає, що культурології притаманна нескінченно вільна міграція методів, стратегія методологічного плюралізму. Головна методологічна інтенція полягає у вмінні користуватися неосяжно широким спектром різноманітних методів, в націленості на подолання меж вузькоорієнтованого знання, у спробі перекинути мости між різними сферами знань задля пошуку втраченої цілісності розуміння культурних явищ. А міждисциплінарність та методологічний плюралізм, на нашу думку, – є головною «метастратегією» культурології. Саме міждисциплінарність та методологічний плюралізм є феноменом методології культурології, який визначає її специфіку.

Висновки та перспективи. Кількість явищ, які потребують культурологічного аналізу та усвідомлення безперервно зростає. Це вимагає від культурології гнучкості та відкритості для фіксації та вираження усього нового. Такою ж гнучкою та комплексно-модусною повинна бути методологія культурології, яка спроможна вирішити окреслені завдання, охопити усю багатогранність культурних явищ та усю багатоплановість їх тлумачення.

Окреслена специфіка методології, визначає загальні контури культурології як науки. Дослідження теоретико-методологічних засад культурології сприятимуть внесенню концептуальної єдності в розмаїття ідей та напрямів сучасних гуманітарних досліджень.

Джерела та література:

1. Богатая Л. Н. На пути к многомерному мышлению : монография / Л. Н. Богатая. – О. : Печатный дом, 2010. – 372 с.
2. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования : Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2004 – 216 с.
3. Бровко М. М. Культурологія в міждисциплінарному освітньому просторі: [Електронний ресурс] // Unctad.– Режим доступу: culturalstudies.in.ua/kn_4.php.
4. Могильний А. П. Культура і особистість : [Монографія]. – К., Вища шк., 2002. – 303с.
5. Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Культурология. Теория культуры : Учеб. пособие для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 365 с.
6. Соколов Е. Г. Методология культурологии. Формирование дисциплинарного пространства культурологии. Материалы научно-методической конференции. 16 января 2001 года, Санкт-Петербург. СПб. : Санкт-Петербургское философское общество. Серия «Symposium». Выпуск 11. СПб. 2001. С.163-189.
7. Стародубцева Л. В. Методологічні проблеми методології : Навч.-метод. Посібник для студ. спеціалізації «Культурологія» / Л. В. Стародубцева ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2005. – 76 с.
8. Столович Л.Н.«Системный плюрализм» в эстетической аксиологии [Электронный ресурс] / Л. Н. Столович // Независимая академия эстетики и свободных искусств. – Режим доступа: http://independent-academy.net/science/library/stolovich_pluralism.html.
9. Уйбо О. С. Структура наукової теорії міждисциплінарний підхід // Філософська думка. – 1986. – № 5, С. 34.
10. Флиер А. Я. Категории культурологи // Культурология. XX век : Словарь – СПб. : Университетская книга, 1997. – 447с.